

Pavel Petr

SYSTEMATICKÁ PÉČE O SBÍRKOVÝ FOND SLEZSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA V RÁMCI PRACOVÍŠŤ KONZERVACE, RESTAUROVÁNÍ A PREPARACE

Abstrakt

The subject of the presented study is the topic of systematic care for the collections of the Silesian Museum in the environment of departments of preservation, restoration and preparation. Until the period of centralization of this activity within the building of the former State Veterinary Institute, the monitored workplaces operated in several different locations in the territory of the city of Opava. The study aims to outline the issue of systematic care from its birth and anchoring in a wide range of museum activities to the present days. Special emphasis is placed primarily on the methods and technologies used, including the professional technical equipment of the described workplaces of the Silesian Museum.

Keywords: Silesian Museum, collections, Vilém Borůvka, František Petr, preservation, restoration, preparation

Nástin historie péče o sbírkový fond v rámci pracovišť konzervace a restaurování

Systematická péče o sbírku Slezského zemského muzea (dále jen SZM) má za sebou téměř osmdesátiletou historii a během této doby byla vykonávána na různých místech v Opavě. Mezi zásadní historické mezníky ve vývoji ošetřování sbírkových předmětů v SZM náleží založení restaurátorského oddělení v roce 1947 akademickým malířem doc. Františkem Petrem (1884–1964), znalcem v oboru restaurování a technologie barev, který své odborné znalosti uplatňoval také v rámci dlouholetého pedagogického působení. V letech 1931–1940 přednášel na Fakultě architektury ČVUT v Praze, v letech 1939–1940 a znovu 1945–1947 vyučoval na Umělecko-průmyslové škole ve Zlíně. Po odchodu ze Zlína do Opavy doc. Petr i nadále přednášel výtvarné techniky na Pedagogické fakultě v Brně. Zřízení restaurátorských ateliérů bylo velmi naléhavým úkolem, neboť muzejní sbírkové předměty byly těžce postiženy válečnými událostmi. Ateliéry byly vybudovány v objektu dnešního Zemského archivu v Opavě na Sněmovní ulici 1, kde se nalézalo také uměleckohistorické pracoviště, jemuž byla v tomto ohledu věnována zásadní pozornost [obr. 1]. Bohužel s odchodem doc. Petra do Prahy na konci roku 1951 restaurátorské ateliéry jako samostatné oddělení zanikají, v následujících letech převzalo výkon těchto činností oddělení společenských věd.¹ Nová pracovní pozice „konzervátora a dokumentátora“ byla obsazena v roce 1953 Hertou Orlíkovou (1920–1989), která se věnovala zejména konzervování textilu a skla a působila zde až do svého odchodu do důchodu v roce 1978.² Právě Herta Orlíková měla lví podíl na odborném zakotvení muzejní konzervace a restaurování v širokém spektru muzejních činností SZM. Kromě vedení muzejního konzervátorského pracoviště Herta Orlíková odborně působila také ve funkci předsedkyně krajské konzervátorské sekce Komise konzervátorů při Ústředním muzeologickém kabinetu Národního muzea v Praze.

1 Pavel ŠOPÁK, *František Petr ve Slezském muzeu v Opavě*, Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 26/1, 2000, s. 32–33.

2 Erich ŠEFČÍK, *Berta a Josef Orlíkovi. Opavští muzejní a vlastivědní pracovníci*, Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 23/2, 1997, s. 39–40; Jaromír KALUS – Lech SZARANIEC – Urszula ZAJĄCZKOWSKA (edd.), *Leksykon czeskich i polskich muzealników Górnego Śląska*, Katowice 2007.

**Obr. 1: Doc. František Petr, akad. mal., při práci v restaurátorském ateliéru na Sněmovní ulici v Opavě (1951).
SZM, foto A. Pustka.**

Konzervátorské pracoviště oddělení společenských věd, od 70. let 20. století působící v přízemí objektu bývalého Františkánského kláštera na Ostrožné ulici 42, nedisponovalo vyhovujícím zázemím, ani dostatečnými světelnými podmínkami. Je dostatečně výmluvné, že pracovníci získali funkční laboratorní digestoř až v roce 2008, tedy po více než třech desítkách let působení v těchto prostorách. Pro účely konzervace a restaurování byla vyhrazena část ambitu se čtyřmi přílehlými místnostmi. Poněkud stranou, v prostoru pod hlavním schodištěm, byl zařízen příruční sklad hořlavin a chemikálií. Členění prostor bylo značně ovlivněno dispozicemi historického objektu ze 17. století. Na provizorní „kancelář“, která zároveň sloužila i jako místnost pro jemné práce, navazovala dlouhá chodba, tvořící čtvrtinu bývalého klášterního ambitu. V těchto prostorách, které sloužily i jako příruční skladiště sbírkových předmětů, se odehrávala většina prací včetně průzkumu a dokumentace. Různorodé zásahy na sbírkových předmětech tak byly vzájemně negativně ovlivňovány množstvím činností vykonávaných v rámci jednoho „univerzálního ateliéru“. V sousedství již zmíněné „kanceláře“ byla původně situována dezinfekční komora, která byla v roce 2008 adaptována pro účely skříňové laboratorní digestoře. Na dílnu pro hrubší práce navazovala tzv. „mokrá dílna“, kde byla konzervace původně realizována v objemných kameninových odrezovacích vanách.

V dubnu 2010 bylo výše uvedené pracoviště přesunuto do objektu bývalého Státního veterinárního ústavu, v němž našlo důstojné zázemí.

Nástin historie péče o sbírkový fond v rámci preparátorského pracoviště

Zoologická preparace byla od druhé poloviny 40. let 20. století zajišťována v objektu na Zápaloř ulici 27 v Opavě, kde byla dislokována pracoviště oddělení přírodních věd včetně preparátorských ateliérů a depozitářů. Díky příchodu Viléma Borůvky (1932–2014) do Opavy v roce 1950 na místo odborného preparátora, bylo zahájeno období intenzivní tvorby preparátů obratlovců.³ Poté, co byl původní objekt v roce 1962 vyklizen, bylo oddělení přírodních věd přesunuto do Blücherova paláce na Masarykově třídě 35 v Opavě.⁴ Preparátorské ateliéry zoologického pracoviště, jež byly situovány ve druhém podlaží objektu Blücherova paláce, fungovaly v podstatě v provizoriu. Vzhledem k tomu, že nedostatečné zázemí a technické vybavení částečně vylučovalo zpracovávání hodnotného zoologického materiálu, byl preparátor nucen navštěvovat „externí pracoviště“ v rámci pitevny Státního veterinárního ústavu v Opavě. Ačkoli byly možnosti skladování konzervovaného zoologického materiálu, tedy sběrů určených a připravených k preparaci, značně omezené, zásluhou mimořádného pracovního nasazení světově uznávaného preparátora Viléma Borůvky byla akviziční činnost neustále systematicky rozvíjena. Unikátní preparátorské techniky uplatňoval Vilém Borůvka zvláště na poli restaurování, resp. přestaveb zoologických preparátů. Výsledky jeho práce obstály v mezinárodní konkurenci a jsou uznávány mnoha generacemi přírodovědců. Díky rozhodnutí někdejšího Ústředního muzeologického kabinetu, který Viléma Borůvku jmenoval odborným lektorem, náležel SZM statut školicího střediska muzejních preparátorů pro celé bývalé Československo. SZM uzavíralo s partnerskými institucemi, jež stážisty vysílaly, dohodu, v jejímž rámci se adeпти preparátorského řemesla zavazovali k nejméně pětiletému působení v rámci své mateřské instituce. Během svého působení proškolil Vilém Borůvka více

3 Ministerstvo školství, věd a umění ČSR udělilo dne 21. července 1952 V. Borůvkovi povolení k provedení odstřelu ptáků a drobných savců za účelem zhotovení vývojových preparátů pro výstavní a depozitární účely SZM.

4 Pavel PETR (ed.), *Preparátor. Putování světadílů s Vilémem Borůvkou*, Opava 2013.

než sedmdesát začínajících preparátorů, kteří u něj intenzivně čerpali odborné zkušenosti.⁵ V prosinci 2010 bylo preparátorské pracoviště přesunuto do objektu bývalého Státního veterinárního ústavu, v němž nalezlo důstojné zázemí.

Organizace péče o sbírkový fond v současnosti

Objekt bývalého Státního veterinárního ústavu na Nádražním okruhu 33B v Opavě, vybudovaný ve druhé polovině 80. let 20. století, byl veterináři v roce 2001 opuštěn a s účinností od roku 2002 převeden do vlastnictví SZM. Většina původního zařízení zrušené „Veteriny“ byla posléze přestěhována do jiných lokalit a část laboratorního nábytku a ostatního příslušenství nenávratně zlikvidována. Postupně „oživení“ tohoto objektu, jenž do té doby sloužil především jako depozitář Knihovny SZM, bylo zahájeno v dubnu 2010 přestěhováním tehdejšího konzervátorského pracoviště oddělení společenských věd z Ostrožné 42. Pro účely nově založeného oddělení pro ochranu sbírkových předmětů (od května 2010) bylo kromě suterénu vytipováno především první nadzemní podlaží, sloužící jako zázemí pro komplexní ošetřování Sbírký SZM. Částečná kontinuita využívání laboratorních prostor byla zajištěna díky nepřetržitému odbornému působení ichtyologa doc. Jiřího Řehulky ze zoologického pracoviště oddělení přírodních věd.⁶

Skladba muzejních ateliérů konzervace, restaurování a preparace byla v letech 2010–2012 reorganizována v rámci oddělení ochrany sbírkových předmětů (dále jen OOSP). Mezi základní činnosti OOSP, jež je součástí Útvaru náměstka pro odborné činnosti a zabezpečuje své cíle na pracovištích sanační konzervace a restaurování a preventivní konzervace, náleží poskytování komplexního servisu pro všechny oborové části Sbírký SZM, počínaje průzkumem stavu, péčí o sbírkové předměty nástroji preventivní konzervace až po sanační konzervaci a restaurování. Pracovníci oddělení monitorují a upravují mikroklima všech depozitárních a výstavních prostor a ošetřují sbírkové předměty nejen pro účely výstavní, včetně zápůjček, ale především v zájmu zajišťování jejich optimálního stavu. Vyhotovují rovněž protokoly o stavu sbírkových předmětů, které jsou součástí smluv o výpůjčce. Samozřejmostí je zajišťování přípravy transportů a odborný dohled nad veškerými přesuny sbírkových předmětů. V rámci OOSP jsou dále komplexně zajišťovány a zpracovávány zoologické preparáty včetně repreparačních zásahů na vybraných sbírkových předmětech. Mezi klíčové aktivity restaurátorů náleží také provádění náročných restaurátorských průzkumů a metodická, analytická a konzultační činnost. Za desítky let byly v rámci výše uvedených ateliérů ošetřeny desítky tisíc sbírkových předmětů, zásluhou Viléma Borůvky byly vytvořeny více než dvě desítky tisíc preparátů živočichů Evropy, Asie, Afriky a Ameriky. Zpravidla díky dotacím z programu Ministerstva kultury ČR (ISO II/D) je zajišťována konzervace a restaurování také prostřednictvím externích specialistů. V této souvislosti lze zmínit např. konzervaci a restaurování vzácných olejomalb

5 Branislav MATOUŠEK, *Významné životné jubileum Viléma Borůvku*, ČSZM, série A – vědy přírodní 52, 2003, s. 283–285; P. PETR (ed.), *Preparátor*; Milan KUBAČKA, *Rozhovor s Vilémem Borůvkou preparátorem Slezského zemského muzea*, Opavský přírodovědný zpravodaj 10, 2013, s. 14–17; Vzpomínky Viléma Borůvky (1932–2014) zaznamenány v rámci rozhovoru s autorem této studie ve dnech 24. a 28. února 2012, 19. června 2013 v Opavě; Vzpomínky RNDr. Branislava Matouška, CSc. (*1933), emeritního pracovníka a generálního ředitele Slovenského národního múzea, zaznamenány v rámci rozhovoru s autorem této studie dne 20. května 2017 v Trnavě.

6 Doc. Ing. Jiří Řehulka, DrSc. (*1941) zde působil zprvu jako pracovník Výzkumného ústavu rybářského a hydrobiologického se sídlem ve Vodňanech (dále VÚRH), po převedení VÚRH pod Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, pokračoval ve výzkumu jako pracovník této univerzity a konečně, po odchodu z VÚRH v roce 2003, jako výzkumný a vývojový pracovník oddělení přírodních věd SZM. Vzpomínky doc. Jiřího Řehulky zaznamenány v rámci rozhovoru s autorem této studie dne 17. dubna 2023 v Opavě.

a polychromovaných dřevořezeb a v neposlední řadě náročné zásahy, realizované na sochách ze střechy a kopule Historické výstavní budovy. Postup těchto prací je vždy průběžně konzultován dozorujícím interním restaurátorem. Koordinací výše uvedených činností byl vytvořen standardní systém péče o Sbírkou SZM, od roku 2017 zakotvený v Koncepci ochrany sbírkových předmětů SZM a i nadále rozvíjený všestrannou týmovou spoluprací kurátorů a restaurátorů.⁷

Objekt bývalého Státního veterinárního ústavu byl pro účely OOSP adaptován postupně v několika etapách. Základem se staly místnosti levého křídla prvního nadzemního podlaží objektu, které byly vybaveny jako ateliéry pro jemné práce, dělené dle materiálových specifik: 1) konzervace a restaurování dřeva; 2) aplikace povrchových úprav; 3) konzervace a restaurování papíru, usní a textilu; 4) konzervace a restaurování kovů a anorganických materiálů. Dokumentace je realizována ve speciálním ateliéru, který je částečně určen také pro účely průzkumu sbírkových předmětů. Klíčovou pracovní činností je také monitoring mikroklimatu, jež je zajišťován převážně prostřednictvím dálkového přenosu dat z depozitářů a výstavních prostor SZM. Telemetrický monitorovací systém teploty a relativní vlhkosti vzduchu zaručuje relevantní data v on-line módu, využitelná jak pro správnou regulaci mikroklimatu, tak pro pružné a rychlé řešení nenadálých závad či jiných krizových situací. Průzkum sbírkových předmětů na příkladu účelových vzorků je realizován s pomocí dvou sestav stereomikroskopů na pohyblivém rameni. Fotodokumentace těchto analýz je zajišťována speciální mikrokamerou [obr. 2].

Obr. 2: Práce na stereomikroskopu včetně fotografování zkoumaných vzorků speciální mikrokamerou. SZM, foto M. Polášek.

⁷ Koncepce preventivní ochrany sbírkových předmětů SZM na léta 2017–2021 vstoupila v platnost v rámci Rozhodnutí ředitele č. 3/2017 dne 1. března 2017, aktualizovaná Koncepce na léta 2022–2027 vstoupila v platnost v rámci Rozhodnutí ředitele č. 5/2022 dne 31. srpna 2022.

Ateliér konzervace a restaurování dřeva je opatřen standardním vybavením pro práci s materiály organického původu. Díky propojení s místností pro aplikaci povrchových úprav a s ohledem na praktické umístění laboratorní sušárny, je možné zde provádět také náročnější restaurování povrchových úprav, například intarzií nebo markerií. V oblasti konzervace a restaurování dřeva jsou prováděny komplexní zásahy na celé paletě sbírkových předmětů. Díky vhodnému uspořádání a vybavení lze každý zásah provádět v rámci jednoho ateliéru, od likvidace biologického napadení, přes čištění, stabilizaci a petrifikaci, lepení a tmelení, až po doplňování a restaurování povrchové úpravy.

Základem ateliéru pro aplikaci povrchových úprav je odvětrávaná laboratorní digestoř ve skříňovém provedení. Jedná se o zařízení umožňující stálou kontrolu uzavřeného pracovního prostoru při práci s restaurátorskými laky a vosky rozpouštěnými v těkavých organických látkách nebo s jinými chemickými látkami, které jsou aplikovány zejména na kovové povrchy sbírkových předmětů jako ochranné závěrečné vrstvy, jež zabraňují rozvoji korozních procesů. V neposlední řadě jsou sbírkové předměty v prostředí skříňové digestoře ošetřovány chemickými dezinfekčními prostředky.

Ateliér pro konzervaci a restaurování papíru, usní a textilu je vybaven univerzálním zařízením, s jehož pomocí lze pracovní plochu účelně a operativně adaptovat dle charakteru vykonávaných činností. Jedná se o vanu sloužící k přípravě nejrůznějších pracovních roztoků, prosvětlovací stůl, adaptabilní sestava manipulačních stolů. V rámci ateliéru je zajišťována komplexní stabilizace sbírkových předmětů vyrobených z papíru, usní i textilu (zastavení degradačních procesů likvidací biologického napadení, efektivním čištěním, dále alternativně odkyselováním, doklizením, fixací trhlin a záznamových prostředků, speciálním ošetřováním vláken včetně doplňování). Díky odborné spolupráci SZM a Zemského archivu v Opavě koordinují restaurátoři těchto institucí svou činnost a disponují tak optimálním technickým zázemím pro výkon náročné konzervace a restaurování.

Ateliér restaurování kovů a anorganických materiálů disponuje vybavením nezbytným pro základní i specifické ošetření kovových a silikátových artefaktů. Cílem restaurátorského zásahu u těchto typů předmětů je především zastavení různorodých degradačních procesů, očištění korodovaného či jinak narušeného povrchu materiálu, obnovení vypovídací hodnoty předmětu, komplexní stabilizace stavu a v neposlední řadě aplikace ochranných vrstev. K zajištění těchto úkolů slouží několik přístrojů pro přesné či lokální mechanické ošetření korodovaných povrchů artefaktů – elektrická mikrobruska a ultrazvuková jehla. Pro ošetření zpracovávaných předmětů chemickou cestou je nutný stálý přístup k chemicky čisté demineralizované vodě, který zajišťuje certifikované zařízení na úpravu vody pro technické a laboratorní účely. Pro případy vyžadující elektrochemické ošetření je k dispozici také laboratorní zdroj. Pozorování ošetřovaného povrchu a přesnější lokální práce s mechanickými i chemickými nástroji umožňují svým zvětšením dva stereomikroskopy, opatřené pohyblivým ramenem a instalované na účelových pracovních stolech. Bezpečnost při práci s chemickými prostředky zajišťuje mobilní odsávací a filtrační jednotka s velmi praktickým, volně nastavitelným ramenem.

**Obr. 3: Vítěz Borůvka při práci v preparátorském ateliéru
na Nádražním okruhu 33B (2011).**

SZM, foto P. Petr.

Pravé křídlo prvního nadzemního podlaží, původně vybudované jako pitevna s příslušným zázemím, bylo adaptováno pro účely preparátorského pracoviště, kde je zajišťována komplexní preparace obratlovců, včetně tvorby osteologických preparátů a odborná reparační, neboli restaurování [obr. 3]. Při výkonu zoologické preparace je využíván původní pitevní stůl a v neposlední řadě objemná polypropylénová vana. Zhotovení dokonalého preparátu je podmíněno mnoha faktory, kromě kvalitně ošetřené, příp. vyčiněné kůže, především zvládnutím techniky modelování a kreslení. Zvláště v případě drobných savců se preparátorská praxe dodnes neobejde bez kvalitní účelové modelace trupu pomocí dřevité vlny, nití a keramické hlíny. Poté, co je kůže natažena na proporcčně odpovídající model, je pečlivým bandážováním docíleno patřičného přilnutí k modelu. Jemné anatomické proporce jsou modelovány pomocí epoxidového tmelu. Po vysušení kožešiny jsou realizovány retuše olejovými barvami. Pečlivě zpracované preparáty jsou bez nadsázky zakonzervovány pohledy do života zvířat. Průběžně je také doplňována kolekce kožkového materiálu, neboť tzv. balky obratlovců, rovněž početně zastoupené ve Sběrce SZM, jsou předpokladem realizace kvalitního základního výzkumu. Náležitá pozornost je již tradičně věnována osteologickým preparátům, přičemž je doplňována kolekce lebek savců. Původní praxe ponechávání lebek savců uvnitř dermoplastických preparátů byla již před několika desítkami let zcela opuštěna. Kvalitní kopie čelistí, jazyků

a očí nepřeborného množství různých druhů živočichů již plně vyhovují potřebám soudobé preparace. Materiál k preparaci je získáván zpravidla díky darům náhodných nálezců (úhyny v rámci automobilové dopravy, příp. přirozené úhyny). Rovněž je zpracováván materiál dodaný odbornými zaměstnanci SZM (nálezy uhynulých živočichů v rámci výzkumné činnosti v terénu). V neposlední řadě je významným zdrojem materiálu institucionální spolupráce. Pro účely preparace bylo zajištěno mnoho hodnotných exemplářů živočichů díky partnerství se ZOO Košice, dále také v rámci spolupráce se Zoologickou zahradou a botanickým parkem Ostrava nebo s institucemi jako ZOO Olomouc, ZOO a botanická zahrada města Plzně, Ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově a mnohými dalšími.

Adekvátní přírodovědný průzkum sbírkových předmětů je realizován díky spolupráci s oddělením přírodních věd, které v rámci OOSP provozuje mikrobiologickou laboratoř.⁸ Včasná identifikace přítomnosti biologických činitelů je totiž podmínkou efektivitvity případných represivních zásahů. Výběr konkrétního represivního prostředku je často podmíněn druhovým určením biologických činitelů.

Poté, co byla ve druhé polovině roku 2009 provedena rekonstrukce části suterénních místností, získalo OOSP příruční depozitář pro přechodné ukládání ošetřovaných sbírkových předmětů. Depozitární prostory jsou vybaveny mobilním úložným systémem tvořeným kovovými kompaktními regály. Předností je policový systém regálů umožňující modulární uložení podle velikosti a hmotnosti ukládaných sbírek. V rámci další etapy rekonstrukce objektu OOSP, která proběhla v roce 2011, bylo zázemí dále rozšířeno o ateliér pro tzv. mokré procesy, stolárnu a dvě specializované otryskávací místnosti, situované v suterénu objektu. Otryskávání je realizováno pomocí injektorového zařízení a mikrootryskávacího tlakového zařízení, která jsou připojena na centrální kompresor. Výhodou tlakového systému je menší pracovní prostor s mikrotryskou, jež umožňuje přesné a citlivé lokální ošetření materiálu. Nastavitelný regulátor tlaku a množství vhaněného abraziva zaručuje bezpečné očištění korodovaného povrchu i velmi poškozených či citlivých kovů. Do tohoto otryskávacího mikrozařízení jsou navíc volena především měkkí abraziva, například drcené ořechové skořápky atp., která jsou šetrná k citlivějším povrchům. Naproti tomu injektorové zařízení nabízí velký pracovní prostor, který je možné po přidání bočních nástavců dveří ještě dvojnásobně zvětšit. To umožňuje ošetřit i velmi rozměrné nebo dlouhé kovové předměty, jako jsou například meče, zemědělská pracovní nářadí atd. S ohledem na ošetřovaný materiál jsou zde nejčastěji používána tvrdá až velmi tvrdá abraziva jako je skleněná balotina či korund. K lokálnímu a preciznímu dočištění ošetřovaných předmětů slouží kromě elektrických mikrobrusek také vzduchové brusky a pneumatická mikropilovačka. S pomocí výše uvedených zařízení lze docílit šetrného odstranění problematických krust.

Dispozice mokré laboratoře umožňují práci i s rozměrnějšími sbírkovými předměty. Kromě laboratorní vany a několika výlevků je zde umístěna ultrazvuková čistička, která je určena především k čištění a stabilizaci kovových nebo skleněných předmětů v zahříváné vodní lázni. Pro povrchové ošetření keramiky a vybraných dřevěných materiálů byla pořízena paroproudová čistička, s jejíž pomocí je zajišťováno šetrné čištění vodní párou. Stolárna je standardně vybavena manipulačními stoly a úložným systémem pro nářadí, dále také přístroji pro úpravu a obrábění dřeva a příbuzných materiálů. Vzhledem k širokému spektru konzervačních a restaurátorských technik, které jsou zde prováděny (především stolářské, truhlářské a řezbářské práce), je stolárna vybavena převážně kombinovanými přístroji a v neposlední řadě

8 Provoz této laboratoře odborně garantuje Doc. Ing. Jiří Řehulka, DrSc.

přístroji pro velmi jemné opracování materiálu, ať už se jedná o kombinovanou pilu, brusky, frézy nebo vrtačky. S ohledem na bezpečnost práce je místnost opatřena výkonným odsavačem hrubých nečistot a mobilní filtrační jednotkou.

V rámci rekonstrukce bývalé ichtyologické laboratoře a spisovny, která byla realizována v roce 2012, byla v levém křídle prvního nadzemního podlaží vytvořena specializovaná laboratoř pro výuku muzejní konzervace a restaurování. Akce proběhla v rámci projektu Operačního programu vzdělávání pro konkurenceschopnost (OPVK) s názvem Zkvalitnění výuky muzejní konzervace a restaurování a průzkumu historických materiálů.⁹ Výuková laboratoř byla vybavena za účelem standardního zajišťování studentských praxí (nábytek, mobilní odsávací jednotka, sestava pracovního stereomikroskopu, účelové sady laboratorních výukových pomůcek, soubor zahraniční odborné literatury a nezbytná výpočetní technika). Cílem projektu bylo zvýšení odborných kompetencí, znalostí a zkušeností studentů muzeologie, kteří se tak dostali do přímého kontaktu s prací na muzejním pracovišti. Dalším kladem projektu bylo zvyšování odborných kompetencí samotných restaurátorů, a to nejen díky praxím a spolupraci s kolegy ze zainteresovaných vysokých škol ale také stážemi na pracovištích renomovaných zahraničních muzejních a vysokoškolských institucí.¹⁰ Ačkoli zajišťování praktického vyučování studentů Slezské univerzity na pracovištích OOSP bylo ukončeno realizací výuky v rámci letního semestru školního roku 2014/2015, i nadále jsou zde průběžně zajišťovány praxe a konzultace se studenty oborů zaměřených na ochranu kulturního dědictví [obr. 4].

Obr. 4: Specializovaná laboratoř pro výuku muzejní konzervace a restaurování.
SZM, foto P. Petr.

9 Projekt OPVK byl realizován od března 2012 do února 2015 ve spolupráci se Slezskou univerzitou v Opavě a Vysokou školou báňskou-Technickou univerzitou Ostrava.

10 Petr VLK (ed.), *Museum Silesiae*, Opava 2014, s. 276–287.

Od roku 2015 je technické vybavení OOSP i nadále zdokonalováno a modernizováno. Díky celé řadě projektů, které byly podpořeny Ministerstvem kultury ČR v rámci dotačních programů ISO/D a ISO II/D, je v rámci konzervace, restaurování a preparace využívána technika, která náleží mezi standardní vybavení obdobných pracovišť v tuzemsku i zahraničí. Na tomto místě je nutno zmínit zejména pořízení bezpečnostní skříně na uložení hořlavín a mobilní odsávací a filtrační jednotky (2015), ED-XRF spektrometru¹¹ a dvou restaurátorských lamp na multifunkčním pohyblivém stojanu (2016), exteriérového otryskávacího zařízení včetně odsávání (2018), dvou restaurátorských lamp na multifunkčním pohyblivém stojanu a velkoformátové pákové řezačky, která je konstruována pro délku řezu do 1100 mm (2019), otryskávacího zařízení „Sandmaster“ a topné desky s termostatickou regulací (2020), zařízení pro výrobu demineralizované vody a ultrazvukové čističky (2021), pracovní kabiny k otryskávacímu zařízení „Sandmaster“ (2022) a akumulátorové pokosové pily (2023). V souladu s ustanovením § 44a odst. 7 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých dalších zákonů, byla zpracována Pravidla o bezpečnosti, ochraně zdraví a o ochraně životního prostředí při práci s nebezpečnými chemickými látkami a chemickými směsmi a zajištěno jejich kladné projednání v rámci Krajské hygienické stanice Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě (2017).¹² Od roku 2019 je v rámci OOSP věnována systematická pozornost konzervaci a restaurování těžké bojové techniky, která je spravována v rámci oborové části Sbírkový stavební úpravy pracovišť OOSP, které byly realizovány v uplynulých letech zhruba ve třech etapách, byly v roce 2019 řádně zkolaudovány.¹³ Celkové zateplení objektu včetně rekonstrukce střechy a výměny oken a dveří bylo realizováno ve druhém pololetí roku 2021 v rámci programu Energetických úspor [obr. 5].

Obr. 5: Celkový pohled na zrekonstruovaný objekt SZM na Nádražním okruhu 33B v Opavě od západu.
SZM, foto P. Petr.

-
- 11 Jedná se o přístroj pracující na principu rentgenové fluorescence s energodisperzním analyzátozem, který umožňuje kdykoli během konzervátorsko-restaurátorského zásahu provést časově nenáročnou nedestruktivní kvantitativní analýzu materiálu bez nutnosti odběru vzorku. Tato instrumentace je přínosem nejen pro správné stanovení postupu zásahu, ale také zásadním způsobem prohlubuje poznání ošetřovaných sbírkových předmětů.
- 12 Dopis KHS Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě ze dne 6. dubna 2017.
- 13 Kolaudační souhlas Odboru výstavby Magistrátu města Opavy ze dne 6. ledna 2020 je dokladem o povoleném účelu užívání stavby „Muzeologické centrum, zřízené v 1. NP a 1. PP objektu na pozemku parc. č. 708/2“.

Co se týče personálního zajištění OOSP, v současnosti stojí v jeho čele vedoucí se specializací na konzervaci a restaurování papíru, dále zde působí restaurátor sbírkových předmětů vyrobených ze dřeva, restaurátorka kovů a organických materiálů a restaurátorka textilu. Jedna pozice restaurátorky, která není aktuálně obsazena z důvodu rodičovské dovolené, je nahrazena výpomocí konzervátorky na částečný úvazek. Na detašovaném pracovišti ve Svitávce působí dva techničtí konzervátoři, kteří pečují o těžkou bojovou techniku, která je významnou součástí muzejní Sbírkky SZM. Preparaci obratlovců zajišťuje zoologický preparátor. Všichni pracovníci OOSP se věnují nejen preventivní konzervaci, ale především také sanačním zásahům na vybraných sbírkových předmětech.

Další rozvoj péče o sbírkový fond SZM úzce souvisí s realizací projektu centrálního depozitáře v Holasovicích-Loděnici, který je v současnosti intenzivně připravován. V rámci tohoto investičního záměru je naplánováno splnění veškerých nároků, které vyžaduje problematika preventivní konzervace. Zejména se jedná o vybudování dezinfekční místnosti s příslušným zázemím a v neposlední řadě také karantény, která bude sloužit především pro provizorní deponování vybraných akvizic za účelem jejich průzkumu ještě před fyzickým zařazením do příslušného sbírkového fondu v prostorách řádného depozitáře. Zajištěním depozitářních prostor v Holasovicích-Loděnici bude kromě zlepšení péče o sbírkové předměty posílena depozitářní kapacita a vytvořeno standardní zázemí pro bezpečné zpracování, pořádání a správu sbírkového fondu SZM včetně moderního badatelského zázemí.

Systematic Care for the Collections of the Silesian Museum (SZM) within the departments of Preservation, Restoration and Preparation Summary

Standard tools for the care of collection items have been applied for a long time within the framework of the SZM. Respecting the valid principles of preventive preservation forms the basis of improving the quality of care. Complex protection of collection items is centrally rendered by the Department of Protection of Collection Items (OOSP), which provides service for all branches of the SZM Collection. The tasks of this department mainly include the preservation, restoration and preparation of collection items selected for upcoming exhibitions, expositions and external loans, continuous introduction of modern packaging materials, monitoring of the condition of collection items exhibited, deposited or loaned, including the process of taking necessary measures. Finally, preventive disinsection and disinfection of selected collections as well as individual items are carried out within the OOSP, including operative solutions to problems arising in the care for collection items. Systematic steps are taken to increase the safety of the SZM Collection by expanding the system for monitoring the microclimatic conditions of depositories and exhibitions, improving the technical equipment of the OOSP and, last but not least, providing operating funds for the effective care for collection items.

Mgr. Pavel Petr
Slezské zemské muzeum
petr@szm.cz